

GRYCKSBO KYRKA

Stallgården 1: 262, Stora Kopparbergs församling, Falu kommun

BESKRIVNING

Kyrkomiljön

Trakten kring Grycksbo har en lång industriell historia. Den direkta orsaken till ortens uppkomst var grundandet av ett finpappersbruk år 1740, men dessförinnan fanns betydande kopparhantering i området. Grycksbo präglas ännu av bruksbebyggelse. Karakteristiska är de gruppbyggda, faluröda arbetarbostäderna från början av 1900-talet, i området söder och öster om kyrkan.

Kyrkoanläggningen

Kyrkobyggnadens grundplan är kvadratisk, med ett torn placerat i nordväst. Sockeln består av sprängd granit i två raka skift, fogad med cement. Fasaderna är slätputsade och vitkalkade, indelade med profilerade lister, samt en krönande rundbågsfris på tornet. Kyrkans tak har valmade, brutna fall, täckta med enkelfalsad, svartmålad järnplåt. Tornspiran är rikt sammansatt. Fönster finns i dubbla rader: en nedre med draperibågiga öppningar och en övre med spetsbågiga. De spetsbågiga fönsteröppningarna pryds med överstycken. Fönstersnickerierna är målade med grön oljefärg, bågarne är spröjsade i stående, handblåsta rutor. I tornets ljudöppningar sitter

jalusier. Ingångar finns genom tornet och till koret. Dörrarna är klädda med pärlspåntpaneler och ornamentala beslag, målade med svart oljefärg.

Grycksbo kyrka uppfördes 1905-08, för att även användas för föreläsningar och andra samlingar, vilket kanske förklarar varför kyrkan till sitt yttre påminner om en hörsal.
Digitalfotografier Rolf Hammariskiöld

En låg mur av sprängd sten avgränsar sedan 1953 kyrktomten mot förbipasserande väg – Digitalfoto Rolf Hammariskiöld

Kyrkorummet täcks av ett valmat, blåmålat innertak, med synliga, ”gotiserande” takstolar och spåntad panel. Väggarna är slätputsade och vitmålade. I fönstrens inre bågar sitter blyinfattade rutor av frostat, starkt färgat katedralglas. Fönsterbänkarna är av polerad marmor. Genomgående ligger trägolv av spåntade, breda bräder, fernissade i rödbrun nyans. Inga nivåskillnader förekommer mellan bänkkvarter och gångar. Bänkraderna är öppna, med rektangulära gavlar, laserade i blå nyans, medan ryggar och sitsar är grågröna.

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Koret ligger i söder, där ursprungligen var en läktare, täckt med ett kassettak. Golvet tre steg upp från mittgången är belagt med en furuparkett. Altarringen är öppen, med kolonnad av svarvade, grågröna dockor. Altaret i trä har marmorerade speglar och en baksida med hyllor. Öster om koret finns predikstolen, vars marmorerade korg har en oregelbundet sexsidig form. Väster om koret är en dopplats, med en dopfunt av trä och silverskål.

Läktaren i norr har ett öppet, blåmålat räcke och en orgelfasad utan utsmyckningar. Under läktaren finns sakristian, avskärmad med glasade väggar.

Vid förnyelse 1972 fick läktaren sitt öppna, mörkblå räcke och en glasad underbyggnad där sakristia inrymdes. Den 22-stämmiga läktarorgeln installerades av Jensen & Tomsen orgelbyggeri.

Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Byggnadshistorik

År 1902 lät bruksdisponent Henrik Munktell avsätta pengar för byggandet av ett brukskapell i Grycksbo. Initiativet togs för att befolkningen skulle slippa den långa, besvärliga vägen till Stora Kopparbergs kyrka i Falun. Tre år senare inleddes bygget, efter ritningar av Stockholmsarkitekten David Janzon.

Kapellet fick ovanligt nog en kvadratisk grundplan och ett torn placerat i nordvästra hörnet. Murarna uppfördes av tegel, fasaderna slätputsades och avfärgades ursprungligen i svagt gul nyans. Dubbla rader fönster togs upp.

Interiören utformades för att även kunna användas vid föreläsningar och andra samlingar. En mittgång ledde diagonalt fram till altaret som placerats i sydöstra hörnet. Altarprydnaden omgavs med ett smyckat ramverk och altartavlan målades av Emma Sparre, syster till bruksdisponent Munktell. På altarets östra sida fanns predikstolen med rund, mörkt ådrad korg, samt en liten sakristia bakom. Utmed den centrala diagonalen grupperades fyra sektioner med öppna, ådrade bänkrader. Åhörarläktare fanns snett söder om altaret och på norra sidan. Vid invigningen den 8 juni 1908 lär biskop Nils Lövgren ha varit brydd över rummets disposition.

En stor omgestaltning 1951-52 resulterade i ett mer konventionellt kyrkorum. Koret flyttades till södra sidan, där läktaren varit förut. Ersättande läktare placerades i norr, mittemot koret. Ett nytt altare i trä och en altarring med svarvade balusterdockor byggdes. Mittgång placerades i byggnadens mittaxel och bänkkvarter på ömse sidor. Istället för förutvarande ådring färgsattes tillkommande inredningsnickerier i ljus grå och gröna toner, samt marmorerade fält. Dagen för kyrkans återinvigning den 24/8 1952 var också dagen då Grycksbo bruk överlät sin kyrka till Stora Kopparbergs församling.

År 1966 iordningställdes en dopplats väster om koret. Dopfunten av trä, med en silverskål, tillverkades av Jerk Werkmäster.

Senaste större förnyelsen skedde 1972. Då lagades och avfärgades fasaderna helt vita. En ny sakristia inreddes bakom glasade väggar under läktaren. Den gamla sakristian kunde då ge plats för en handikappvänlig entré. Kyrkorummet ommålades av målarmästare Walter Friberg och försågs med nya, vackra lampetter. En 22-stämmig orgel från danska orgelbyggeriet Jensen och Tomsen installerades på läktaren.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Då Grycksbo kyrka uppfördes 1905-08 var den även tänkt för föreläsningar och andra samlingar, vilket förklarar att den till sitt yttre påminner om en aula eller hörsal. I synnerhet de stora fönsterpartierna ger sådana associationer. Stilmässigt bär byggnaden drag av jugend och nygotik. Den ursprungliga exteriören är bevarad, fränsett att fasadputsen lär ha varit avfärgad i en mer gulaktig nyans.

Kyrkorummets ursprungliga drag begränsar sig till det valmade taket med sina ”gotiserande” takstolar, de inre fönsterbågarna med katedralglas i starka färger, samt altartavlan. För övrigt gick allt gammalt förlorat vid en fullständig nyinredning 1951-52. Då ändrades kyrkorummets orientering: från en diagonal nordväst-sydost till en rak nord-sydlig. Helt nya bänkar byggdes och nytt kor inrymdes där tidigare varit läktare. De valda formerna och färgerna bidrog till att kyrkorummet blev betydligt mer konventionellt än förut. Den ursprungliga dispositionen är idag svår att föreställa sig.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Kyrkans särpräglade exteriör har bevarats i nästan ursprungligt skick. Byggnaden är ett omistligt inslag i den historiska bruksmiljön.
- Den intilliggande begravningsplatsens gravstenar har nyligen dokumenterats, men ännu inte fått närmare kulturhistorisk värdering.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Västerås stifts arkiv (VS)

- E V A: 37, ämbetsberättelse 1949-55

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild - Förlag: Staffan Björklund 1996

Forshem, Simon: Doprum i Grycksbo/Västerås stiftsbok 1967, utgiven av Västerås stiftsråd, Falun 1966/

Sveriges kyrkor – Konsthistoriskt inventarium, Dalarna - band 2, häfte 1. Falun av Gerda Boëthius, Stockholm 1941, s 79-81

Redaktionella uppgifter

Inventeringstillfälle: 2006-04-28

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning:

Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-12-29

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1905-08	Nybyggnad	<p>Grycksbo kapell uppfördes på initiativ av Henrik Munktell, disponent på ortens pappersbruk. Kyrkan fick ett oregelbundet yttre, med tornet placerat i nordvästra hörnet. Det kröntes med huv och en reslig spira.</p> <p>Murarna uppfördes av tegel, fasaderna slätputsades och avfärgades i svagt gul nyans. Yttertakets gjordes valmat i två fall, täckta med svartmålad järnplåt.</p> <p>Två rader fönster upptogs</p> <p>Invändigt vittrappades väggarna. Takstolen gjordes öppen, med gotiserande bjälkar.</p> <p>Interiören utformades för att även kunna användas vid föreläsningar och andra samlingar.</p> <p>Mittgången gick ursprungligen diagonalt genom kyrkorummet fram mot altaret i sydöstra hörnet.</p> <p>Bänkarna var vinkelrätt grupperade mot varandra i anslutning till den centrala diagonalen (en planlösning som senare praktiserades i Tandådalens fjällkyrka)</p> <p>Den ursprungliga predikstolen hade en rund korg som var mörkt färgsatt</p> <p>Uppvärmning skedde med centralvärmepanna</p> <p>Kyrkan invigdes av biskop Nils Lövgren den 8 juni 1908</p>	Arkitekt David Janzon, Stockholm	Ahlberg, s 102 Sveriges kyrkor, s 80
1912	Fast inredning – orgel	8-stämmig orgel installerades på läktaren söder om dåvarande koret	E A Setterquist & son, Örebro	Inventarium, s 32
1951-52	Ändring – ombyggnad	<p>Stor ombyggnad, bekostad av Grycksbo pappersbruk</p> <p>Interiören fick en mer regelbunden och traditionell planlösning, genom att koret med altaret och altartavlan flyttades åt höger till sin nuvarande plats - där läktaren tidigare var placerad.</p> <p>Altare och altarskrank av marmorerad furu tillkom</p> <p>Ny predikstol av furu insattes, oregelbundet sexsidig form</p> <p>Ny bänkinredning insattes och antalet sittplatser minskades från 475 till 250.</p> <p>Elektrisk värmeanläggning installerades</p> <p>Belysningen förnyades. Lysrörsarmaturer med mässingssocklar uppsattes som allmänbelysning i sidoutrymmen</p> <p>Återinvigning den 24/8 1952, då Grycksbo pappersbruk överlät sin kyrka till Svenska kyrkan</p>		VS: E V A: 37, ämbetsberättelse 1949-55 Ahlberg, s 102
1963	Specifika inventarier – dopfunt	Ny dopfunt i trä tillverkades, med dopskål av silver.	Jerk Werkmäster	Ahlberg, s 103
1966	Ändring – ombyggnad	En dopplats invigdes söder om altaret.		Forshem, s 189-190

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1972	Vård/underhåll	<p>Fasaderna lagades och kalkavfärgades vita</p> <p>Ombyggnad: Sakristian, som tidigare varit placerad till vänster om koret, flyttades till ett glasat utrymme under orgelläktaren. Den gamla sakristian kunde då ge plats för en handikappvänlig entre.</p> <p>Vidare inrättades ett servicerum med elcentral, den elektriska utrustningen i det eluppvärmda kyrkorummet förnyades och ett par bänkrader närmast koret avlägsnades. Detta kompenseras dock genom det utrymme som frigjordes när en äldre orgel avlägsnades.</p> <p>För kyrkväktaren inreddes ett tjänsterum i nedre tornkammaren. Invändigt målades kyrkan av målarmästare Walter Friberg - och försågs med nya, vackra lampetter.</p> <p>22-stämmig orgel installerades</p> <p>Återinvigning skedde den 14 oktober 1972</p>	<p>Jensen & Tomsen orgelbyggeri, Hillerød (DK)</p> <p>Målarmästare Walter Friberg</p>	<p>Ahlberg, s 102-103 Inventarium, s 32</p>